

Smyslov og jeg – et vakkert vennskap

Genna Sosonko

Smyslov og jeg – et vakkert vennskap

Forfatter: Genna Sosonko

Oversatt fra engelsk til bokmål av Terje Kristiansen.

Layout av Andrei Elkov.

© Elk and Ruby, 2026 (norsk versjon). Forlaget eier alle rettigheter.

Forsidebildet (det øverste): Genna Sosonko og Vasilij Smyslov, Aeroflot Open, 2003. Bildet under: Aeroflot Open, 2004. © Jean-Michel Péchiné/Europe Echechs. Baksidebildet: Ararat Hotel i Moskva, 2004, ved åpningen av kampen mellom Armenia og «resten av verden». Genna Sosonko var kaptein for Armenia med Vasilij Smyslov som æresgjest.

Følg oss på X (Twitter): @ilan_ruby

www.elkandruby.com

ISBN 978-1-916839-82-3

Oversetteren har mottatt støtte fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening.

Innhold

Forord: Simen Agdestein	4
Oversetterens notater	7
Kapittel 1: Den virkelige Vasilij Smyslov	9
Kapittel 2: Kampfiksing i Zürich og den sovjetiske sjakkskolen.....	75
Kapittel 3: De siste årene.....	133

Forord: Simen Agdestein

Det er fort gjort å undervurdere en gammel mann med tjukke briller som stabber seg rundt. Jeg gjorde nettopp det da jeg møtte Vasilij Smyslov første gang på et arrangement i Oslo i 1989.

Armenia, som den gang ennå var en del av Sovjetunionen, var rammet av jordskjelv, og «lille Norge» skulle komme til unnsetning med innsamlingsaksjon. Sjakkforbundet så sitt snitt, og lyktes med å få intet mindre enn to eksverdensmestere – Vasilij Smyslov og Mikhail Tal – samt superstormester Aleksander Beljavskij til landet for å gjøre blest om aksjonen. Etter å ha lest denne boken skjønner man at her må det ha foregått et omfattende diplomatisk spill. Det var ikke bare-bare å få folk ut av den gamle Sovjetunionen.

Jeg var 22 år og i min beste form og fikk æren av å møte disse legendene i en miniturnering på Aker Brygge i Oslo. Spesielt stas var det med eksverdensmestrene. Tal hadde jeg allerede møtt noen ganger i tidligere turneringer, første gang i intersoneturneringen i Mexico i 1985. Han var vennligheten sjøl, men veldig overrasket ble jeg da jeg skulle håndhilse og han smalt opp med bare tre fingre på sin høyre hånd. Han hadde ikke flere, men med disse håndterte han alltid en sigarett. Han røykte tilsynelatende konstant, selv under partiene, som den gang var lovlig.

I en annen turnering, i Nederland, litt senere, måtte jeg ut og rusle litt midt på natten, antagelig i irritasjon over noe dumt jeg hadde gjort på sjakkbrettet, og sannelig, der satt Mikhail Tal og spilte lynsjakk mot fullstendige amatører, igjen med sneipen i munnen – og en flaske sprit.

«Trollmannen fra Riga», som han ble kalt, var helt magisk i yngre dager da han slo seg opp og ble verdensmester i 1960 bare

23 år gammel, men i Oslo i 1989 så han mest ut som et levende lik. Bare tre år senere var han død, 55 år gammel.

Vasilij Smyslov derimot, hovedpersonen i denne boken, fremsto som Tals rake motsetning. Tal var knøttliten med et sylskarpt blikk. Smyslov var stor og ruvende, kanskje nærmere to meter høy, og med tjukke hornbriller. Han var 15 år eldre enn Tal og så ut som en kjernesunn 68-åring, klar for å nyte sine pensjonsdager, mens Tal altså så ut som han var rundt 100. Likevel var det en helt annen glød over den yngste av dem. Tal var ikke så farlig i ordinær sjakk, men i lynsjakk var han helt formidabel. Han var blant verdens aller beste til sin siste dag.

Men synet kunne bedra med Smyslov også. Det var egentlig på 1950-tallet Smyslov hadde sin storhetstid med erobringen av VM-tittelen i 1957 som det store høydepunkt. Han ble med det den sjuende verdensmesteren siden denne tittelen ble innført i 1886. Men i 1984 var han nær på å kvalifisere seg til VM-match igjen, 63 år gammel. Det var først i kandidatfinalen mot den 43 år yngre Garri Kasparov han ble stoppet.

Smyslov var 68 år da han var i Oslo. Og jeg undervurderte han. Hvor naiv går det an å bli! Jeg presset for hardt i lik stilling, og tapte.

Veldig glad er jeg for at jeg rakk å møte ganske mange fra denne eldre generasjonen. Det er all mulig grunn til respekt. Smyslov brukte ikke tid på åpningsforberedelser i det hele tatt, får man inntrykk av. Han spilte sjakk som man gjorde det på midten av forrige århundret, og det holdt ennå mål mot den moderne verdenseliten et halvt århundre senere.

Smyslov ble hele 89 år, hvilket er enormt i forhold til tidligere verdensmestere. Man får inntrykk av en kjernesunn livsførsel. Harmoni synes å være et viktig stikkord, både for hans spill og liv.

I denne veldig spesielle boken kan man bli nærmere kjent med en av verdens beste sjakkspillere noensinne gjennom masse

bruddstykker av samtaler med Genna Sosonko, som opprinnelig kommer fra det gamle Leningrad, dagens St. Petersburg, men som hoppet av og bosatte seg i Nederland allerede tidlig på 1970-tallet. Sosonko ble snart Nederlands beste spiller, men mest kjent er han for sine mange intervjuer med gamle helter.

Spesielt interessant er det å lese om forholdene i den gamle Sovjetunionen der alle virkemidler ble brukt for å vinne. Systemet fremstår som totalt forkastelig. Men det er vanskelig å klandre den enkelte. Hva ville en selv ha gjort i en tid og under et regime som dette?

Oslo, oktober 2025.

Simen Agdestein

Oversetterens notater:

Gjennom hele sitt voksne liv uttrykte Vasilij Smyslov seg dannet, formelt og ja, poetisk. I stedet for å si «*jeg tapte sjakkpartiet*», ville han si «*en ond kraft ledet hånden min på villspor*» eller “*små demoner stjal en av bøndene mine!*» Bruken av dåpsnavn sammen med farsnavn (patronym) er et tegn på respekt og vennskap. Genna Sosonko tiltaler ofte Vasilij Smyslov som Vasilij Vasiljevitsj, og Smyslov svarer med Gennadij Borisovitsj.

Smyslov bruker kallenavnet Pjokken (Malysj) på Magnus Carlsen. Malysj er det russiske navnet på syvåringen Lillebror fra «Karlsson på taket», som heter «Malysh i Karlson» på russisk. Lillebror er vennen til Karlsson, og disse barnebøkene og filmene er svært populære i Russland. Pussig nok brukes både Malysj og Karlsson om Magnus Carlsen, altså både som Pjokken og som hans frekke, voksne venn.

Datsja er det russiske navnet på et hus eller en hytte på landet. Datsjaer var privilegier som ble gitt til kommunistpartiets topledere, men også til fremtredende sports- og sjakkstjerner.

Smyslov snakket ofte om komposisjoner, studier eller etyder. Han siktet da til diverse sjakk-komposisjoner, ofte kalt sjakknetter på folkemunne. Smyslov var internasjonal FIDE-dommer for sjakk-komposisjoner, og særs dyktig til å komponere sluttspilletyder. Han sa selv om hobbyen at: «Min fascinasjon for studier viste seg å være svært nyttig. Den bidro til utviklingen av min estetiske forståelse av sjakk, og det forbedret sluttspillet mitt.»

Tønsberg, oktober 2025.

Terje Kristiansen

”I dag er en spesiell dag, Vasilij Vasiljevitsj.”

”Hvorfor er den så spesiell?”

”Fischer fyller seksti.”

”Du tuller! Jeg ser ham fortsatt for meg som en liten gutt. Tiden flyr virkelig. Fischer er allerede seksti! Folk har lest høyt for meg uttalelser han har kommet med i det siste. Han er gal, ja, det er han. De ideene hans er sinnssyke ... Men vet du hva? For ikke lenge siden ba noen meg signere boken min til Bobby – han likte virkelig arbeidet mitt. Selvfølgelig signerte jeg den for ham. Fru Smyslov hadde en venninne på besøk i morges, og hun spurte om Fischer virkelig var den mest briljante sjakkspilleren gjennom tidene. Det kaller jeg et sammentreff. Jeg sa: ’Han var det, selvfølgelig, men det fantes også andre som var like briljante.’ Forresten, Fischers bursdag er ikke den eneste spesielle anledningen i dag. Det er fastelavnssøndag! Vi må alle be hverandre om tilgivelse. Så, tilgi meg, Gennadij Borisovitsj, hvis jeg noen gang har sagt eller gjort noe galt.”

”Og du må tilgi meg også, Vasilij Vasiljevitsj.”

Jeg så Smyslov for første gang i en stor park på Kirov-øya utenfor Leningrad. Det var en slags sjakkbegivenhet, husker jeg, med en simultanoppvisning. En høy, distingvert herre som gikk fra bord til bord, og en tett sirkel av tilskuere rundt spillerne. Det var tilbake i 1956; nå føles det som forhistorisk tid.

Vi spilte vårt første offisielle parti tjue år senere, på intersoneturneringen i Biel, Sveits. To år senere tilbrakte vi nesten all fritid sammen under turneringen i São Paulo. Smyslov var femtisju, og jeg hadde ikke den minste anelse om at jeg en dag skulle skrive om ham. Vi hadde rett og slett et unikt bånd, men den store aldersforskjellen fikk oss aldri til å føle oss som

folk fra ulike generasjoner. Vi møttes utallige ganger – både i leiligheten hans i Moskva, på hytta hans eller hjemme hos meg i Amsterdam, ikke bare under turneringer og sjakkolympiader. Vi snakket i telefon bare noen dager før han ble innlagt på sykehuset – og aldri kom hjem igjen.

Smyslov var langt mer interessant i uformelle samtaler enn når han snakket med media. I intervjuer var det alltid underbevisste hemninger som holdt ham tilbake – Hva vil de høye herrer i sjakkforbundet mene? Vil en tilfeldig kommentar hindre meg i å delta i neste utenlandsturnering? Hva vil de tenke om det jeg sa? Så han holdt alltid igjen og skjulte seg bak floskler. Som et resultat virker alle intervjuene hans, selv etter Sovjetunionens fall, tomme og kjedelige.

Vi utviklet en unik, lett og spøkefull tone som vi holdt gående. Vi kan ha sett ut som to aldrende studenter som fortsatte en gammel spøk i årevis, men samtalene våre berørte ofte ganske tragiske temaer, som definitivt ikke var noen spøk. Jeg gjorde aldri narr av Smyslov, tross den lette tonen, og jeg gjør det i hvert fall ikke nå! Det ville vært den verste form for urettferdighet og utakknemlighet.

Monologene hans var så interessante at jeg ofte tenkte: ”Dette må ikke gå i glemmeboken, denne delen av sjakkhistorien må bevares.” Jeg husket Horats’ ord – “Grip dagen, og stol ikke på morgendagen” – og begynte å ta opp historiene hans. Noen ganger refererer jeg til tilsynelatende trivielle fakta, men akkurat som små detaljer hjelper en detektiv til å løse en sak, fanger noen av notatene mine Smyslovs personlighet langt bedre enn det en enkel oppramsing av hans prestasjoner ville gjort.

Jeg tror han forsto hensikten med samtalene våre, og han forberedte seg til noen av dem og forsøkte å uttrykke tankene sine tydelig. Han sa en gang: ”Du må skrive ned mye, Genna. Det er veldig nyttig å føre dagbok, for detaljene forsvinner fra minnet

og de store hendelsene begynner å gli sammen. For ikke å snakke om alle minnene folk rett og slett vil glemme.”

Da jeg tok fatt på de lange samtalene, bestemte jeg meg bevisst for å bevare den muntlige tonen og fjerne noen rosende utsagn om meg selv. Jeg lot noen stå, men bare unntaksvis, slik at samtalene ikke skulle virke oppstykkede. Jeg våget å sitere Smyslov direkte – jeg gjenforteller ikke monologene hans, men gjengir dem ord for ord. De samtalene jeg tok opp har bevart hans levende Moskva-aksent, med lange a-lyder i stedet for trykksvake o-er. Han snakket ofte på en litt gammeldags måte, med uttrykk som “forleden dag”, “svunnen tid”, “det er fanden selv som står bak”, “fanden lurte meg”, “jeg burde brukt tangen” (et sitat fra et Tsjekhov-stykke, som i Smyslovs bruk betød “jeg brukte én metode, men burde ha brukt en annen”) og “vanitas vanitatum” [forfengelighetens forfengelighet]. Han gjentok ofte mottoet – *fait ce que dois, advienne que pourra* (gjør det du skal, la skje det som skjer) – enten på fransk eller russisk.

En gang fortalte jeg ham om Krylov, den berømte russiske fabelforfatteren, som ikke skrev ett eneste selvbiografisk notat eller leste gjennom den biografiske skissen som ble skrevet om ham for et leksikon, selv da han ble bedt om å korrekturlese den. “La dem skrive hva de vil,” var hans svar.

“Der har du det! Du må gjøre det du er satt på jorden for å gjøre, så kommer folk til å skrive om deg,” sa Smyslov.

Som de fleste mennesker leste han mest som barn og ungdom, men det han leste, satt igjen resten av livet. Han nøt å sitere de russiske klassikerne, og gjorde det ofte – han krydret samtalene våre med gamle ordtak, aforismer og sitater fra Pusjkin, Gribojedov, Nekrasov og Majkov, eller setninger fra Gogol og Ostrovskij som han kunne utenat.

Jeg spurte ham en gang: “Når leste du Gogol sist, Vasilij Vasiljevitsj? For seksti år siden?”

“Seksti? Prøv sytti og noe.”

Jeg tok meg selv i å overta stilen hans og bruke vendingene hans hver gang vi møttes. “Vel, Genna, du var vel for opptatt for en spasertur i går, du forberedte deg til partiet ditt, hva?” spurte han, mens jeg fortsatt var nedbrutt etter et tap. “Skjebnen tok endelig sitt bytte.”

“Det gjorde den,” hørte jeg meg selv si. “Stjernene må ha stått feil. Jeg burde brukt tangen.” Denne astrologiske referansen var et av yndlingsuttrykkene hans, og han kunne bruke det i alle slags situasjoner. Da Spasskij inviterte ham til sitt bryllup på folkeregisteret i Moskva i 1976, takket Smyslov nei. “Gud hjelper den som hjelper seg selv,” forklarte han. Han mente at, siden Spasskij på den tiden var “sanksjonert” og skulle gifte seg med en utenlandsk statsborger, var det klokt å takke nei. “Slik stjernene står, må jeg si nei,” la han til.

En annen gang, da jeg nettopp hadde mislyktes i å slå Karpov til tross for at jeg hadde en offiser over, gikk jeg en morgentur med Smyslov og spurte: “Hva gjorde jeg galt i går, Vasilij Vasiljevitsj? Hva var det? Bare ikke si at stjernene sto feil. Hva skal jeg gjøre nå?” Han justerte brillene og svarte: “Jeg skal si deg hva du må gjøre – glem det! Så fort som mulig! Det er det du må gjøre! Hvis ikke klarer du ikke å spille i dag. Glem det!”

En stormesterkollega, som hadde lagt merke til at vi alltid var sammen, spurte:

”Er Smyslov helt åpenhjertig med deg?”

Hvem kan egentlig svare på det spørsmålet? Selvfølgelig var han bare fullstendig åpen med sin kone, Nadezjda Andrejevna, eller Nadyusha, eller Nadine. Men jeg vil ikke si at det var åpenhet i vanlig forstand. Det var noe annet. Hvordan kan man egentlig være åpen med sitt eget hjerte? Hun var en del av ham, og stemmen hennes kunne alltid høres i bakgrunnen når vi snakket på telefonen – den gjenspeilet noe dypere enn tankene hans,

kanskje hans ubevisste reflekser. Uansett hvor Smyslov reiste, tok han et bilde av Nadezjda, ung og smilende, ut av kofferten og satte det på nattbordet straks han ankom hotellrommet.

En gang, da vi drakk te på datsjaen hans, spurte jeg:

”Når møttes vi for første gang, Vasilij Vasiljevitsj?”

”For et tåpelig spørsmål, Genna,” svarte Smyslov med et bebreidende blikk. ”Du vet da godt at vi har kjent hverandre hele livet.”

Han fortalte meg ting man vanligvis ikke deler med andre – og ikke bare fordi vi sto hverandre så nær. Det bare ble sånn. Han kunne senke skuldrene i mitt nærvær, noe han ikke kunne gjøre blant sovjetiske folk. Han slapp å pine seg gjennom samtaler på dårlig engelsk eller tysk. I tillegg gjorde min erfaring med å bo i samme land som ham i nesten tre tiår at mye som var uforståelig for en utlending, var selvsagt for meg. Vi hadde samme yrke, men interessene våre kolliderte aldri – og det sier ikke lite!

Han nektet aldri å ta med seg ting til slektningene mine i St. Petersburg.

”Selvfølgelig gjør jeg det, Genna. Men jeg kan ikke si når jeg får sendt det fra Moskva.”

Nå er han borte. Bøkene hans, CD-ene og platene med rørende, håndskrevne hilsener – noen ganger med bokstaver som klatrer over hverandre – står igjen som minner. Han er borte. Menneskene han ga nederlandske gaver fra meg til, er også borte for lengst, men ingenting har egentlig forsvunnet – alt er bevart, alt finnes i min takknemlige hukommelse.

Det følte som om Vasilij Vasiljevitsj Smyslov og jeg hadde funnet den perfekte distansen i vårt vennskap. Vi møttes på turneringer og sjakkolympiader (og sjeldnere privat), og vi snakket jevnlig i telefonen (så snart myndighetene tillot det). Vi utviklet en tone preget av tillit, uten noensinne å bli for familiære. Ville en slik fortrolighet i det hele tatt vært mulig? Jeg kan ikke

huske at noen kalte ham ved kjæleavn, som Vasja; han var Vasilij Vasiljevitsj for alle – praktisk talt siden han var tenåring.

Han hadde en utrolig hukommelse, selv om han en gang, da jeg begynte å erte ham og bombardere med spørsmål om gamle dager, sa: ”Åh, Genna, ikke vek minnene mine. Det som er gjort, er gjort – og glemt. Jeg husker ingenting! Jeg har vært så heldig å ha evnen til å glemme. Men det er noe merkelig ved det: du husker aller best det du helst burde ha glemt.”

Han hadde alltid en ny hobby, og kastet seg inn i den med fullt alvor. På slutten av 1940-tallet og begynnelsen av 50-tallet var det åndemaning og spiritualisme, som ifølge ham var vanlig blant toppledere i Sovjet. Han kjente mange av dem personlig og navnga flere for meg. Senere, etter at vi ble nære, snakket han stadig om livet etter døden – lyset i enden av en lang tunnel – og begynte nesten hver setning med ordene ”Livet etter livet» [tittelen på en bok om nær døden opplevelser av Raymond Moody, utgitt første gang i 1975. O.a.]. Deretter begynte han å samle på trefigurer og små dekorative guder. Den kortvarige besettelsen begynte etter en reise til Island i 1977, og endte med at han, fullstendig desillusjonert, kastet alle dukkene – ute av syne, ute av sinn.

Han sa en gang:

”Jeg vil påstå at sjakkspillet har en slags mystisk kvalitet. Jeg er ikke overbevist om at det faktisk stammer fra India; jeg tror det kom hit fra Atlantis! Dette skjedde for rundt 7000 år siden. Jeg har studert emnet grundig og kan forsikre deg om at det den gang fantes ånder, kentaurer, og så kom de første menneskene! De kom sannsynligvis fra verdensrommet.”

Jeg var vitne til fasene hans med UFO-er, mystiske fenomener og romvesener også. På Tilburg-turneringen i 1979 begynte Smyslov å snakke om UFO-er igjen, og Oleg Romanishin kom med en eller annen spydig kommentar som gjorde Smyslov

rasende. Å se filippinske healere fjerne svulster uten bedøvelse gjorde også sterkt inntrykk på ham – men den fasen gikk også over.

Han trodde på profetier, horoskoper og alle slags overtroiske tegn. En sommerdag satt han og Mikhail Beilin og jobbet med et manuskript ute på datsjaen. Plutselig fløy en fugl inn gjennom et åpent vindu og landet på en bunke papirer. Smyslov ble tydelig opprørt:

”Det der er et dårlig tegn, Misja. Fugler lander ikke på manuskripter uten grunn.”

”Det betyr ingenting, Vasilij Vasiljevitsj. En fugl fløy inn, det er alt. Den er borte for lengst.”

”Nei, nei, Misja. Fugler flyer ikke inn i rom og setter seg på manuskripter sånn uten videre. Det er et dårlig tegn.”

Til tross for alle Beilins forsøk, fikk han ikke Smyslov til å korrekturlese noe som helst den dagen.

I juli 1999 dukket et nytt tema opp i samtalene hans.

”Det er noen viktige datoer på vei – vet du hva jeg sikter til, Genna? Jepp, du skjønnte det! Datoene for Nostradamus sine profetier! Mange av dem har jo faktisk vist seg å stemme. For eksempel ...”

Han kunne gå i detalj om apokalypsen, og hadde ett ugjendrivelig argument mot meg – en innbitt skeptiker: ”Jeg hørte det på TV med mine egne ører!”

Men også den besettelsen ebbet ut, så snart datoene for profetiene hadde passert.

Hans interesse for religion overgikk alt annet – slik det ofte skjer, særlig når slutten på ens liv nærmer seg. Han påsto riktignok at han hadde begynt å tro på Gud i ung alder. Det er umulig å

bekreftede den påstanden, men han bar et kors i et gullkjede da vi først møttes, og hver gang spaserturene våre førte oss forbi en kirke, stanset han, tente et lys og gjorde korsets tegn foran ikonene. Han var ingen bibelforsker – men spiller det egentlig noen rolle? Du trenger ikke kunnskap for å ha tro, og ekte tro kjenner ingen tvil. Han visste at jeg var likegyldig til religion, og han rynket pannen når jeg stilte spørsmål som er smertefulle for enhver troende.

“Hva gjorde Gud før han skapte verden?” spurte jeg.

“Han bygde helvete for folk som stiller slike spørsmål!” svarte han irritert.

En gang, da hodet mitt var fullt av Sjestov [En russisk eksistensialistisk filosof. O.a.] sine ideer, spurte jeg ham: “Hvis Skriften kan tilbakevises ved hjelp av innlysende sannheter – hvordan kan du tro på den da?”

Smyslov rynket pannen og svarte: “Hør her, Genna. Du leser om alle slags skriftlærde, fariseere og saddukeere, men du hadde hatt mye mer utbytte av å gå i kirken – eller i det minste i synagogen.”

Formaningene hans hadde like liten virkning på meg som historiene om Jomfru Marias åpenbaringer i grotten i Lourdes, eller om Jesus som gjorde vann til vin. Likevel var han vennlig innstilt overfor meg og lot meg uttrykke synspunkter som ikke stemte overens med hans egne – så lenge jeg ikke gjorde det for ofte, og så lenge jeg unngikk for pikante spørsmål. Men når jeg viste en smule ydmykhet og lot være å utfordre ham, kunne han ikke la være å tenke at jeg var som Agrippa overfor Paulus – at jeg nesten var blitt overtalt.

Jeg begynte å unngå å diskutere religion, fordi jeg forsto at det var umulig å “vinne” en slik samtale, mens det var altfor lett å såre følelsene hans. Dessuten: en person som ikke bryr seg om argumenter basert på logikk og fornuft, og som har en

tro som kommer fra hjertet, trenger ingen beviser. Som alle troende betraktet han livet på jorden som intet mer enn et skritt på veien mot det evige livet. Jeg vet ikke hvordan han så for seg himmelen, dersom han “løp inn i den” (et annet favorittuttrykk hos ham!) og slapp inn. Antakelig forestilte han seg et sted fylt med guddommelig sang, Bach, sjakk, herlige spaserturer i naturen og lange, rolige samtaler med venner.

“Jeg var sekundant for Spasskij i kampen hans mot Hort i 1977. Vi var invitert til mottakelse på Sovjetambassaden. Alt dette var i Reykjavik. Jeg husker ikke hva vi snakket om, men Spasskij spøkte med ambassadøren og sa: ‘Bare så De vet det, herr ambassadør, herr Smyslov tror på Han der oppe.’ Ambassadøren – og spesielt kona hans – klikket helt. ‘For et sludder! Overtro! Prestestyring!’ Så spurte de meg: ‘Er det virkelig sant?’ ‘Det er sant. Helt sant,’ svarte jeg,” fortalte Smyslov.

Han var svært nervøs da han skulle spille inn sin første plate i Nederland, så han gikk i kirken tidlig om morgenen og ba en stund. Da han kom tilbake fra studioet i Hilversum etter en glimrende innspilling, sa han: “Du kommer ikke til å tro det, Genna, men Jomfru Maria blunket til meg, som for å si: ‘Kjør på, det kommer til å gå helt fint.’ Og vet du – nervene bare forsvant!”

I august 1998 hadde jeg en interessant samtale i Elista med Maia Tsjiburdanidze og hennes åndelige rådgiver. Da jeg skulle gå, stilte far Rafael – en imponerende, mørkhåret mann i sekstiårene som alltid bar prestekjole – meg et vanskelig spørsmål: “Hvis en manns beste venn forråder ham, og mannen tilgir ham på dødsleiet – betyr det at han er blitt tilgitt?”

Dagen etter traff jeg Smyslov i Moskva og stilte ham det samme spørsmålet. Han trengte ikke lang betenkningstid:

“Det finner de ut i etterlivet!”

Han brukte ofte det svaret – også på helt dagligdagse spørsmål, ikke bare religiøse.

Jeg besøkte Leningrad i 1982. Selv om jeg allerede hadde nederlandsk pass da, ble jeg sterkt frarådet å reise dit. Det var midt under den kalde krigen, og konsekvensene av et slikt besøk var uforutsigbare i sovjettiden. Jeg valgte å droppe den obligatoriske byturen som alle passasjerene på cruiseskipet måtte delta i, og tok min egen vei. Jeg klarte rett og slett ikke å la være – noen timer før skipet skulle forlate Leningrad, stakk jeg hodet innom Tsjigorin sjakkklubb. “Alle dørene er falleferdige. Når skal de pusse opp her? Se, nå kommer det en utlending for å se klubben deres – da må dere gi et godt inntrykk,” ropte jeg, i det jeg – den nevnte utlendingen – trådte inn i bygningen jeg hadde kjent siden barndommen i Leningrad.

Senere kom det frem “nye detaljer” om besøket mitt. Sosonko hadde visstnok kommet til Leningrad i hemmelighet og lovet å donere ti tusen dollar til oppussing av klubben.

“Jeg har hørt alt om din utflukt til Leningrad, Genna,” sa Smyslov smilende da vi møttes igjen en måned senere på turneringen i Tilburg. “Du bestemte deg for å løpe rett inn? Har du fullstendig mistet vettet?” sa han i en farslig tone.

Vi møttes i femte runde. Alle de tidligere partiene våre hadde endt i remis – noen ganger uten særlig kamp. Smyslov spilte passivt i åpningen, og fordelene min økte for hvert trekk. Da sorts stilling var fullstendig tapt, reiste han seg opp fra stolen, rakte ut hånden og gratulerte meg:

“Nyt denne, Genna – men la det ikke stige deg til hodet. Jeg klarer ikke å spille mot vennene mine.”

Neste dag stønnet og sukket han hele tiden, fortsatt opprørt:

“Han der? Han ville solgt faren sin for fem hundre dollar. Han skulle gi ti tusen? Neppel!”

Men så vendte alt tilbake til normalen – med våre daglige spaserturer rundt landsbyen Oisterwijk utenfor Tilburg, hvor spillerne bodde, og lange samtaler om alt mellom himmel og jord.